

Dos poetes castellanins del segle xv

Enric Bassegoda Pineda

Castelló d'Empúries i les lletres

En el món de les lletres catalanes medievals, Peralada va estretament lligada al nom de Ramon Muntaner. No és d'estranyar, ja que Muntaner, a més d'un home d'acció que intervingué en la política del seu temps, va ser un excel·lent escriptor i deixà constància, d'una forma magnífica, de la infantesa que passà a Peralada i dels fets bèl·lics que patí la vila durant la invasió francesa de 1285. Poc després d'aquest setge, Muntaner va iniciar la seva carrera militar i no va tenir mai més ocasió de tornar-hi, ni tan sols per escriure-hi la seva *Crònica*, que va redactar en una alqueria prop de València.

Castelló d'Empúries, en canvi, no va comptar amb cap escriptor medieval megalòman com Muntaner que la lloés. Podem resseguir, però, una quantitat prou considerable d'escriptors castellanins, alguns dels quals també foren persones importants en la política del seu temps, i que cultivaren diversos gèneres de les lletres medievals. A la fi del segle XIII, el comte Ponç Hug V contestà un sirventès del rei Frederic de Sicília sobre el conflicte armat que hi havia entre el rei sicilià i el seu germà, Jaume II d'Aragó. Ambdós autors escriuen en perfecte occità i seguint les estrictes normes de la poesia trobadoresca. Una mica posteriors són les poesies trobades fa poc en llibres de notaris de Castelló (Pujol 2001). Són poesies de circumstàncies escrites com a divertiment i que hem de relacionar amb la presència de la segona dinastia dels comtes d'Empúries: l'infant Pere (1325-41) i després l'infant Ramon Berenguer (1341-64). L'infant Pere era molt aficionat a la poesia i a la narrativa en vers, tot i que no hem conservat cap de les obres que ell mateix componia (Badia 1983). Al segle xv ens trobem amb l'obra del menoret Joan Pasqual, *El Tractat de les penes particulars de infern*, un text que

té molts deutes amb la *Divina Comèdia* de Dante. Són obres que denoten una vida cultural activa a Castelló, amb una producció variada que incorpora els diversos estaments i abraça tot l'arc cronològic medieval.

Façana de l'església catedralícia de Castelló d'Empúries. La família Vilagut i la família Tinter eren originaris d'aquesta vila empordanesa.

En aquestes pàgines intentaré situar dos poetes més que s'afegeixen a la nòmina d'escriptors de Castelló d'Empúries i que conreaten la lírica durant la primera meitat del segle xv. La seva obra, breu, s'ha conservat en els principals cançoners que transmeten la lírica catalana medieval, però fins ara dels autors no en sabem res més que el nom que els atribueix la rúbrica. Es tracta de fra Joan de Vilagut i de Guillem Tinter. Durant la meua recent recerca d'arxiu sobre la figura de Bernat Hug de Rocabertí, he trobat proves documentals per establir que Vilagut i Tinter eren membres de famílies de la baixa noblesa castellanina¹. Joan

1. En aquest article em refereixo a materials d'arxiu dels quals dono notícies, o reproduïxo, a partir de la meua transcripció.

de Vilagut era membre destacat de l'orde religiosomilitar de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem i els Vilagut, que eren cavallers, jugaren un paper força rellevant a la cort. Les peces que s'han conservat de tots dos poetes formen part probablement d'una producció ocasional, fruit del seu paper en la societat castellanina, i segueixen tots els patrons i dictats de les tendències literàries de l'època.

L'orde de l'Hospital

L'orde de l'Hospital era un orde religiosomilitar; fundat a Terra Santa després de la conquesta de Jerusalem al segle XI, que s'havia establert a la Corona d'Aragó des de ben aviat, al segle XII. A l'inici del segle XIV, es va desenvolupar moltíssim amb l'apropiació dels béns de l'orde del Temple. L'origen de l'abolició de l'orde i la subsegüent apropiació fou el recel que despertaven en la monarquia francesa les activitats bancàries dels templers, ja que el seu creixent poder econòmic els feia temibles. Per altra banda, la supressió de l'orde del Temple suposava un sucós botí econòmic per França i altres regnes. Així és com els cavallers templaris van començar a rebre acusacions de diversos crims com satanisme, sodomia i rebuig de Crist. L'orde va ser abolida pel papa, no sense l'oposició militar dels seus membres. L'Hospital, en canvi, es dedicava més al comerç i al transport de viatgers i la seva fortuna era més petita. Per tant no suposava una amenaça ni tampoc un botí important que pogués despertar la cobdícia de cap monarca europeu.

L'ampliació de propietats de l'Hospital a conseqüència de l'assignació dels béns templers va propiciar que, a la Corona d'Aragó, l'orde s'organitzés a partir de dos priorats (les divisions territorials de l'orde), al davant de cadascun dels quals hi havia un prior, que era l'autoritat delegada del gran Mestre de l'orde. Aquests dos priorats foren la Castellania d'Amposta, que comprenia les terres de la dreta de l'Ebre i l'Aragó, i el Priorat de Catalunya, que incloïa, a més del Principat, les Illes Balears. Amb l'acumulació de terres, provinents de donacions i sobretot de les antigues comandes templeres i, d'altra banda, amb la pèrdua de Terra Santa, l'orde de l'Hospital es va convertir en una institució perfectament integrada en la societat medieval de la Corona d'Aragó. Els seus comanadors i priors servien la monarquia en missions polítiques.

Podem citar, com a exemple de la integració dels hospitalers en la política i la cultura de la Corona d'Aragó, el cas de fra Juan Fernández de Heredia. Va ser Castellà d'Amposta des de 1346 fins a 1376, promogut després a gran Mestre de l'orde i establert al Convent o seu central a l'illa de Rodas. Fernández de Heredia va estar estretament lligat a Pere III el Cerimoniós, que li va encomanar missions diplomàtiques i militars. Fou escriptor i un gran col·leccionista de llibres; un home de gran cultura i un dels més notables promotors de traduccions d'obres històriques, un gènere de moda a la cort i que interessava molt el rei. Gràcies al conjunt d'aquesta notable activitat cultural va créixer el prestigi de l'orde (Cacho Blecua 1997).

Castelló d'Empúries comptava amb una comanda de frares hospitalers que depenia del Priorat de Catalunya. Una comanda era la unitat territorial menor d'explotació en què es dividia un priorat, al capdavant de la qual hi havia un comanador i un seguit de frares que la controlaven. Aquesta comanda va ser una de les adquisicions de l'Hospital quan es va quedar els béns dels templers a principis del segle XIV.

Creu de l'orde dels cavallers de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem a la qual va pertànyer fra Joan de Vilagut.

Joan de Vilagut

He pogut identificar Joan de Vilagut i reconstruir-ne la trajectòria, fins ara totalment desconeguda, gràcies a una sèrie de documents trobats en diversos arxius que contenen dades de la Castellania i de notables de l'època. L'Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona conserva els documents de la Cancelleria reial, és a dir, tota la documentació que el rei enviava als seus súbdits. L'Arxiu Històric Nacional de Madrid guarda l'arxiu de la Castellania d'Amposta, que fins al segle XIX s'havia conservat a la seu central de la Castellania de San Juan de los Panetes de Saragossa, perquè era a Saragossa on vivia el castellà i els comanadors més importants, no pas a Amposta. A la Biblioteca Nacional de Malta s'hi conserva l'arxiu central de l'or-

de dels cavallers de Sant Joan de Jerusalem, que, un cop traslladats a aquesta illa del Mediterrani al segle XVI, es van anomenar cavallers de Malta. Quan Rodes va caure definitivament en poder dels turcs i els hospitalers van abandonar l'illa que havia estat la seva seu fins llavors, es van poder endur tot l'arxiu. En aquest arxiu hi trobem tota la documentació que el gran Mestre enviava als diferents priorats i als membres importants de l'orde. Finalment queden els arxius de protocols notariais de Girona, l'àmbit propi de la família Vilagut, i de Saragossa, on va viure molt de temps el nostre poeta.²

Sant Mori, d'on destaca el castell propietat de la família Vilagut. El castell fou reformat al segle XV i perdé el seu aspecte defensiu per passar a tenir un aspecte de palau nobiliari.

La família Vilagut era una família de la petita noblesa afincada a Castelló d'Empúries. A principis del segle XV el patriarca Bernat de Vilagut es dedicava al comerç marítim (i segurament també a fer corseries). Bernat era senyor de Sant Mori i, juntament amb el seu germà Guillem, va participar el 1410 en una reunió de nobles a Peralada, on tota l'aristocràcia del bisbat de Girona va establir les bases per afrontar units el conflicte successori a la mort de Martí l'Humà. Bàsicament proposaven un acord nobiliari que, per mitjà de procuradors, es portés a les instàncies més altes del regne i que no hi hagués divisions a l'hora d'escollir un nou rei. Majoritàriament, eren partidaris de Jaume d'Urgell, per bé que després de l'arribada de la dinastia Trastàmara ningú s'hi va oposar i van acceptar Ferran d'Antequera com a nou rei. També van assistir a aquesta reunió el vescomte de Rocabertí, menor, i els seus

tutors i cosins, els Rocabertí de Cabrenys, així com el generós Jaume Tinter (Sobrequés 1973a). De tots ells en tornaré a parlar més endavant.

Tornem a trobar Guillem de Vilagut a la nòmina de cortesans del rei Alfons el Magnànim el 1416: era escuder de coltells, i un altre germà, Pere de Vilagut, era falconer major del rei. De Joan de Vilagut no sabem ni quan va néixer ni quan va ingressar a l'orde. Segurament, com solia passar, ho devia fer de jove i devia rebre, com tot cavaller de l'Hospital, una bona educació en les armes i també en les lletres. A l'orde hi entraven normalment els fills segons de famílies de la petita noblesa.

Les primeres notícies documentals certes que tenim de fra Joan de Vilagut són de 1422, quan el rei Alfons el Magnànim demanava a la cúria papal que s'atorgués la comanda d'Ulldecona, vacant per mort del seu antic propietari, a fra Joan de Vilagut, fins llavors comanador de Granyena de les Garrigues. El rei atorga aquesta comanda en reconeixement dels favors que la família Vilagut li prestava:

Axí per sguart del dir fray Johan com per los serveys notables que sos frares [Bernat i Guillem] contínuament nos fan no sens grans despeses e perills de les sues persones.

Façana meridional del castell-palau de Sant Mori.

Poc després de la coronació d'Alfons el Magnànim, el rei va començar una sèrie de campanyes italianes que culminarien en la conquesta de Nàpols. Per a aquesta activitat bèl·lica, els vaixells eren imprescindibles per transportar tropes i mercaderies. Els de Bernat de Vilagut van formar part de la flota reial, juntament amb els d'una altra família resident a Castelló d'Empúries i vin-

² Trobareu totes les referències dels documents rellevants a Bassegoda en 2003a i 2003b.

culada amb els Vilagut, els Rocabertí de Cabrenys. Els fills de Vilagut, Bernat i Guillem, van participar en la primera expedició italiana del Magnànim, que va partir del port dels Alfacs el 1420. Els acompanyaven personatges tan importants pel món de les lletres com Ausiàs March, Jordi de Sant Jordi i un fill de Bernat Metge.

Naus a punt de salpar del port de Venècia (Marco Polo, *Li Livres du Graunt Caam*, Oxford, Bodleian Library).

Tornem a fra Joan. La comanda d'Ulldecona, que hem vist que el rei li atorgava, suposava una millora: segurament rebia aquesta comanda amb més rendes gràcies a la labor que realitzava dins l'orde, i als contactes que tenien ell mateix i la seva família amb la corona. Ulldecona era de la Castellania d'Amposta, mentre que Granyena era del Priorat de Catalunya. És a dir, Vilagut canviava de priorat, però això no tenia cap importància, perquè molts catalans estaven adscrits a la Castellania, i continuava essent súbdit del mateix rei. Poc després d'aquesta promoció, quan fra Joan de Vilagut ja tenia el permís del Mestre per anar-se'n a Rodes, el rei li va enviar una carta demanant-li que no marxés perquè no podia prescindir dels seus serveis. No sabem quins eren aquests serveis, però segurament anaven lligats a la representació política del monarca. Era una de les atribucions que solien tenir els comanadors i anava des de la representació diplomàtica a diversos nivells fins a ocupar càrrecs de veguer reial en algun territori. Com veurem més endavant, tot i la insistència reial, que considerava els seus serveis imprescindibles, fra Joan no va abandonar la seva dèria d'anar a Rodes.

Gràcies a la seva renúncia temporal al viatge a Rodes, la carrera de Vilagut a l'orde de l'Hospital va seguir una trajectòria ascendent, fins a arribar a ser Castellà d'Amposta, una de les dues dignitats més altes de

l'orde a la Corona d'Aragó (l'altra era la de Prior de Catalunya). Quan el 1427 moria Dalmau Ramon de Xetmar, que ocupava aquest càrrec, des de Rodes es va nomenar ben aviat Joan de Vilagut com a nou castellà. El rei, que solia intervenir en aquests nomenaments, no s'hi va oposar: Des d'aquest càrrec el contacte de Vilagut amb la monarquia encara es devia fer més estret i fra Joan es devia convertir en un home de confiança del rei i de la reina, que actuava de lloctinent quan el primer faltava. D'aquesta època es conserven molts documents de les tasques habituals de fra Vilagut com a màxima autoritat de la Castellania. Entre les seves funcions podem destacar la presidència dels concilis anuals de la Castellania on assistien tots els membres, el cobrament dels tributs que s'enviaven a Rodes, i l'arbitratge entre els comanadors, que eren bastant rebels: per exemple, si un comanador anava al Convent de Rodes, altres podien intentar ocupar la seva comanda i així cobrar les rendes que produïa.

Un fet a destacar d'aquesta època és el conflicte que es va iniciar el 1436 amb l'atorgament de la comanda d'Alfambra (prop de Terol) a fra Bernat Hug de Rocabertí. Aquest era membre de la família dels Rocabertí de Cabrenys, relacionada amb els Vilagut d'una manera bastant estreta: ambdues tenien vaixells importants per al rei i ambdues vivien a Castelló. Aquesta relació va fer que Pere de Vilagut, un germà de fra Joan, es casés amb Joana de Rocabertí, germana de Bernat Hug. També va fer que Joan de Vilagut protegís Bernat Hug dins de l'orde i el col·loqués com a membre del seu seguici. El 1436, fins i tot li va atorgar la comanda d'Alfambra. Aquest nomenament, però, no va agradar a tots els comanadors i es va iniciar una pugna jurídica per establir de qui havia de ser aquesta comanda: del protegit del Castellà d'Amposta o de fra Galvany Tolsà, major dom del rei i que vivia a Nàpols. Aquesta disputa va

Detall d'una finestra geminada del mur de meridional del castell de Sant Mori. Tot i que és moderna s'ha decorat amb les armes dels Rocabertí, que van ser els hereus del castell un cop s'extingí la família Vilagut.

durar més de deu anys: hi van embolicar el rei, el Mestre de l'orde, fins i tot el concili de Basilea i el papa en moments polítics delicats. El rei els va haver de cridar a l'ordre per tal que tot això no afectés la seva política internacional. Fra Joan de Vilagut, fervent partidari de fra Rocabertí, no va arribar a veure el final definitiu del conflicte, quan Bernat Hug de Rocabertí es va quedar Alfambra, definitivament i amb tots els drets, el 1448.

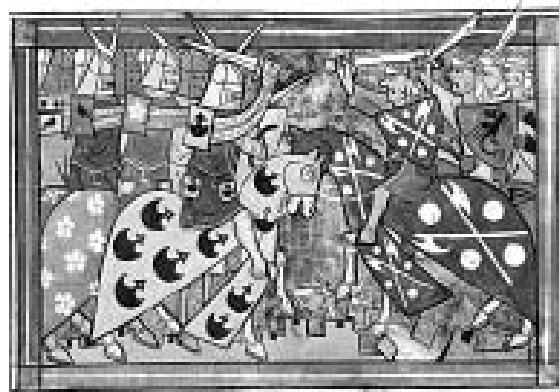
Com ja he exposat, Bernat Hug de Rocabertí formava part del seguici de Joan de Vilagut, és a dir, era un dels seus familiars (anomenats així pel contacte directe que tenien amb el castellà). El germà de Joan i cunyat de Bernat Hug, Pere de Vilagut, també era un membre del seguici. El 20 de maig de 1444, el rei Alfons va haver d'enviar una carta a Joan de Vilagut per tal que posés ordre entre els seus familiars perquè n'havien fet alguna al regne d'Aragó. En aquest document no s'esmenta la malifeta, només que el rei els perdona si no hi reincideixen; ara bé, si hi tornen els aplicarà tota la seva justícia. Però Joan de Vilagut ja no era en terres de la Corona d'Aragó per poder executar les ordres reials: el 1441 havia marxat cap a Rodes a defensar-la dels turcs. Per mantenir l'ordre a la castellanía hi deixava un lloctinent, una persona de confiança i que formava part de l'orde. Aquesta persona només podia ser fra Bernat Hug de Rocabertí. Aquest Bernat Hug, temps a venir, també esdevindria Castellà d'Amposta (de 1461 a 1485) i també va ser un poeta destacat, amb una obra molt interessant de la qual destaca *La glòria d'Amor*, un poema narratiu que descriu un infern d'enamorats.

Si Vilagut havia tingut tota la vida ganes d'anar al convent de Rodes, ara en va tenir l'oportunitat. S'hi va quedar fins a l'estiu o principis de la tardor de 1444, quan va tornar cap a la Corona d'Aragó. No sabem

Detall dels ofegats en un combat naval del segle XV (Cambridge, Fitzwilliam Museum).

del cert si fra Vilagut va ser testimoni del setge que el soldà d'Egipte va posar a l'illa de Rodes l'agost i el setembre de 1444. És possible que no hagués pogut tornar abans, precisament a causa del setge. Aquest estat de guerra permanent que vivia l'illa central dels hospitalers, en l'avantguarda de la lluita contra l'Islam, juntament amb el somni de retornar a Terra Santa, eren segurament els elements que havien esperonat el desig de fra Vilagut de traslladar-s'hi.

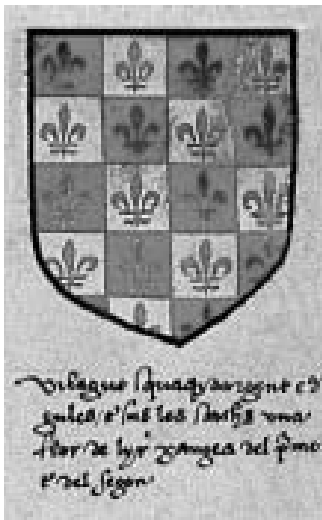
Batalla entre cristians i musulmans (Guillem de Tir, *Histoire d'Outremer*, Paris, Bibliothèque Nationale).

Malauradament, quan retornava, el seu vaixell es va enfonsar i van morir ell i tots els cavallers de l'Hospital que hi viatjaven. Així ho explica una carta que el rei envia al seu procurador a la cúria romana a principis de novembre d'aquell 1444, per tal que pugui intervenir en els nomenaments de nous càrrecs dins de l'orde:

Procurador, per com havem entès que lo Castellà d'Amposta ab altres frares del mateix orde, venint de Rhodes ab la galera d'en Sirvent serien negats ab la dita galera, per la mort dels quals la Castellania e altres comandes vaccarien, vos pregam e encarregam, tant affectuosament e stricta com podem, que per part nostra supliquieu nostre Sant Pare que de la dita Castellania e Comandes dessus dites no proveheixqua algú fins a tant de nostra intenció per altres lletres nostres sia informat [...].

Moria així Joan de Vilagut. Després d'ell va ser elegit com a Castellà d'Amposta Pere Ramon Ça-Costa, que amb el temps esdevindria Mestre de l'orde. Abans de deixar Rodes, fra Vilagut va llegar la quantitat de cent

mil sous barcelonins per al manteniment de la infermeria, que havia estat construïda amb deu mil florins del testament d'un altre català, l'antic Mestre Antoni de Fluvià, mort el 1437. L'orde, en agraïment, va fer marcar a la vaixela i a la roba d'aquesta infermeria les armes de Joan de Vilagut. Aquesta marca es va mantenir fins i tot quan l'orde es va traslladar a Malta (Nicolaou d'Olwer 1926). Amb tot, sabem gràcies a la documentació que el 1467 els cent mil sous barcelonins no estaven completament pagats i el rei Joan II feia gestions per tal que la Castellania acabés de pagar aquests diners al Convent.

Escut d'armes dels Vilagut, segons l'armorial de Salamanca. En el text es pot llegir: «Vilagut, squaque d'argent e de gules e sus los scachs una flor de lyr xangea del primer e del segon».

Hem parlat de trajectòries professionals, poder, lluites polítiques, guerra i viatges. Els atzars de la transmissió textual, però, també ens han conservat un testimoni del Vilagut poeta, malauradament fragmentari. Es tracta de les restes d'una cançó amorosa:

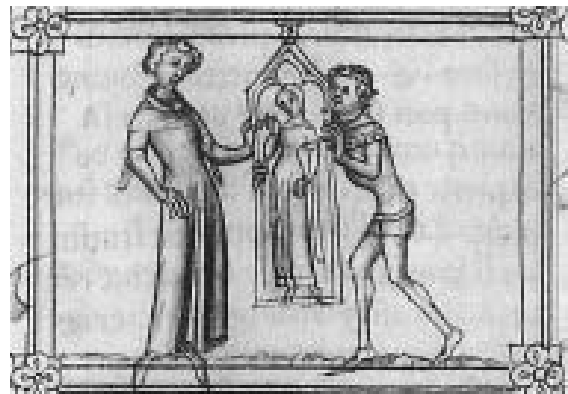
[...]
*certes dich, pus que la millor
 de quantes son ne may seran.
 Donchs, vag'a part dol e tristor,
 5 car ja no puch fer de mon dan,
 pus de tal me trop servidor.
 Be n'hagen los qui li diran
 que Deu li do la sua 'mor.
 Pus la bondat e gran valor
 10 que veig tots jorns en ella [s] gran,
 tots enuigs m'oblidaran
 pensan si es digne d'onor.³*

3. RAO 201.1.; editat a Cabré 2000.

El fet que Joan de Vilagut fos poeta no ens ha d'estranyar: ni en un noble en contacte amb la cort ni en un jove educat a l'orde de l'Hospital. L'ensenyament de les lletres entre els hospitalers era prou important, com ho demostra el nombre de membres de l'orde que ens han deixat obra escrita. La competència retòrica era part de l'educació de la noblesa i imprescindible per executar algunes activitats pròpies, com ara les missions diplomàtiques i de representació que sovint el rei els encarregava.

D'altra banda, com hem vist, fra Vilagut va tenir un contacte directe amb el rei i la cort, que devia ser intens sobretot a partir del seu nomenament com a Castellà d'Amposta. A la cort, la poesia era tant un entreteniment com un mitjà de promoció social. Per als cortesans, la destresa poètica era part d'un exercici social que havia de seguir els patrons dictats per la moda literària de l'època.

Això és precisament el que veiem en el Vilagut poeta: la competència poètica que li havia proporcionat la seva formació, al servei d'una peça perfectament adequada a la moda del moment. És impossible fer una anàlisi més detallada d'un fragment tan breu. A la cançó conservada, segurament hi falten un bon nombre de versos i només podem deduir que es tracta d'un elogi a una dama, que és la millor de totes i que té un punt de virtut terapèutica quan se la contempla. No és un tema gens innovador ni sembla que pertanyi a una peça d'un valor literari massa elevat, però sí que encaixa perfectament amb la teoria contemporània sobre l'amor. Hi reconeixem les formulacions i l'estil de la lírica que es feia en el regnat del Magnànim abans que l'obra d'Ausiàs March il·luminés la resta de poetes amb una nova expressió lírica.

L'enamorat contempla el retrat de la dama (Guillaume de Machaut, *Le voir dit*, París, Bibliothèque Nationale).

És possible que l'obra de fra Vilagut fos més extensa, com veurem tot seguit, però ara com ara només en tenim aquesta composició, que s'ha conservat en tres cançoners del segle xv: el *Cançoner d'obres enamorades*, conservat a la Biblioteca Nacional de París, la còpia que se'n va fer de la Biblioteca de Catalunya i el *Cançoner de l'Ateneu Barcelonès*.⁴ La rúbrica del poema en els dos primers anomena l'autor «fra Vilagut» i la del tercer li dona el nom de «fra Vilaregut». A qui hem de fer cas? La resposta ens arriba gràcies a un altre poeta, Guillem Tinter, que en l'única poesia que se n'ha conservat fa referència a un «fra Vilagut» que és «frare major». Sens dubte es tracta de fra Joan de Vilagut, en l'època en què era Castellà d'Amposta. El poema de Tinter és una resposta a una queixa prèvia de Vilagut, cosa que valida l'autoria del nostre poeta. És cert que hi hagué un frare Vilaregut, de nom Diomedes, que també assolí la dignitat de Castellà d'Amposta, però fou a finals del segle xv, dates ja tardanes per a la poesia que ens ocupa i sobretot per a la provada relació poètica amb Guillem Tinter.

La Casa Gran de Castelló d'Empúries (carrer Portal Nou), un exemple de casa nobiliària del segle xv, semblant a la que devien tenir els Vilagut i els Tinter en aquesta mateixa vila.

Guillem Tinter

Si bé les dades de Joan de Vilagut són abundants i detallades, les de Guillem Tinter són bastant més escasses, disperses i no permeten establir ni un esbós de biografia. Això fa pensar que no va ser una persona destacada en el món polític del segle xv, però sí que

ens ha deixat una petja en el món cultural en una única poesia. Pel que he pogut esbrinar en la documentació d'arxiu, Guillem Tinter era membre d'una família de generosos i donzells de Castelló d'Empúries, és a dir, l'escalafó més baix dins de la noblesa. La dignitat de donzell era reservada als membres de la noblesa o braç militar que encara no havien estat adobats cavallers, bé perquè eren joves o bé perquè no havien trobat l'ocasió de fer-se armar. Així doncs, hi podia haver donzells d'edat avançada. No ascendien a la categoria de cavallers, fos per motius econòmics o perquè vivien allunyats de la cort i del rei que els en podia fer.

Guillem era fill del generós Jaume Tinter; veguer reial del comtat d'Empúries, que participà en el Parlament de Peralada (del qual hem parlat més amunt) en nom propi i com a procurador de Bernat Senesterra, i que morí el 1422.⁵ El 1408, l'encara rei Martí l'Humà també va fer administrador i veguer del comtat d'Empúries el donzell Joan Tinter; fill de Jaume i, per tant, germà del nostre Guillem. Hi havia encara una altra germana, Sibil·la. El 1451 Joan es va vendre un camp al noble castellanenc Joan de Sau, en condició d'hereu universal del seu pare Jaume i amb la conformitat del seu germà Guillem, que va signar al seu costat. El 1454 era Guillem qui pagava uns diners a Castelló mateix, però en aquest document se l'anomena burgès, quan en realitat el tractament que hauria de rebre és el de donzell, com el seu germà. Això ens fa dubtar si el Guillem d'aquest document no és ell mateix sinó un homònim, o si l'escrivà es va confondre a l'hora d'anotar el tractament. Aquí s'acaben les referències documentals de Guillem. De Joan no n'hi ha gaire més: podem afegir que es va casar amb una dama anomenada Sibil·la, com la seva germana, i que va tenir una filla, que es deia Joana i que per la dècada de 1460 tenia problemes econòmics. Per aquestes dates, però, Joan Tinter ja era mort.

La documentació de Guillem Tinter no ens en dibuixa una imatge gaire definida. Podem afirmar que era de Castelló com els Vilagut, i podem pràcticament assegurar que coneixia Joan com a membre del cercle nobiliari castellanenc. A l'època en què documentem Guillem, Joan de Vilagut ja feia temps que se n'havia anat de Castelló, però l'intercanvi poètic que van mantenir tots dos,

4. Ms. J. Biblioteca Nacional de França, ms. espanyol 225; K. Biblioteca de Catalunya, ms. 10; N. Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, ms. 1.

5. Bernat de Senesterra també era procurador i veguer del comtat d'Empúries en temps de Martí l'Humà. Tenia diverses propietats repartides entre els actuals Alt i Baix Empordà i, curiosament, va ser mort el 6 de maig de 1449 en un camí ral a mans de Pere de Vilagut, senyor de Sant Mori, i germà del nostre fra Joan de Vilagut.

que s'ha de situar quan Joan era Castellà d'Amposta, devia sorgir d'una coneixença prèvia. L'existència d'aquest debat, juntament amb la producció contemporània de Bernat Hug de Rocabertí, de qui ja hem parlat, denota la vitalitat dels cercles culturals de Castelló.

El poema de Guillem Tinter, conservat en un únic cançoner, el manuscrit 9 de la Biblioteca de Catalunya, porta com a nùbrica «Resposta d'en Guillem Tinter», cosa que automàticament mostra que hi ha d'haver una demanda anterior del destinatari:

*Per lo just do que demanau,
ffra Vilagut, devotament
Deu vull pregar que prestament
vos desliure·l que desiyau.*

- 5 *Aquell Senyor vull soplicar,
qui tot lo mon ha rehemut,
que prestament vos do salut
per qui tant mal vos fa passar
e, d'altra part, que prest l'ajau
10 en vostre bras continuament.
Per ço prech Deu que prestament
vos desliure·l que desiyau.*

- Ffrare major, per un tal cars
no us pot fallir ma voluntat,
15 car veig lo cor, ple de bondat,
que fa sentir per cascuon pas
tant fort enuig que may leixau
de soplicar incessantment.
Per ço prech Deu que prestament
20 vos desliure·l que desiyau.*

- Lo meu poder no fallira
en part posat vostre dolor,
pus que serviu de bon'amor
la mala sort se girara;
25 per que duptar james vullau
en haver prest bon compliment.
Per ço prech Deu que prestament
vos desliure·l que desiyau.*

- Ffra Vilagut, continuau
30 de pregar Deu incessantment,
e no dupteu que prestament
desliurara per qui pregau.⁶*

Com deia més amunt, Tinter s'adreça al «fra Vilagut» del segon vers com a «frare major» al vers 13. Aquesta referència només és possible en l'època en què Joan de Vilagut era Castellà d'Amposta, és a dir entre 1428 i 1444. Unes dates prou dilatades, contemporànies a la producció d'Ausiàs March. El poema és un consol dirigit a Vilagut, on Tinter l'exhorta a tenir confiança en Déu i en el poder de la pregària; és a dir de la pregària que Tinter adreça a Déu per tal que deslliuri allò que vol Vilagut i que no se'ns diu què o qui és.

Preguntes i respostes de dos castellanins

A grans trets, les dues poesies, que utilitzen el català com a llengua d'expressió poètica, no presenten problemes d'interpretació. Però les dificultats comencen quan intentem veure quina relació hi ha entre totes dues. És a dir, entenem la lletra, però el sentit és ambigu. Podem pensar que aquesta poesia de Guillem Tinter és la resposta al fragment que conservem de fra Vilagut: el frare elogia la dama de qui està enamorat i Tinter li respon que, amb la pregària i la confiança en Déu, podrà alliberar el seu desig i aconseguir el favor de la dama. Per un altre costat, podem interpretar la poesia de Tinter com la resposta a una altra peça de fra Vilagut que no ens ha arribat i en la qual el frare es lamentaria profundament per l'empresonament o pèrdua d'algú proper. Les peripècies de Vilagut per Aragó quan era Castellà d'Amposta, o la implicació en les guerres de Rodes, ho farien ben possible. El fet que la cançó amorosa de fra Vilagut sigui tan poca cosa, i encara en estat fragmentari, no permet anar més enllà d'aquestes conjectures.

Les hipòtesis anteriors són només això, hipòtesis. No podem afirmar de manera categòrica que els textos reproduïts siguin dues peces del mateix intercanvi poètic. L'anàlisi que n'hem fet, però, ens ajuda a definir una mica la relació entre els dos poetes, que la nùbrica de Tinter tot just ens revela. L'existència d'aquest debat entre dos poetes que, gràcies a la documentació d'arxiu hem pogut situar entre la noblesa de Castelló d'Empúries, ens confirma la vitalitat d'aquesta vila com a nucli d'activitat cultural dins l'òrbita d'influència de la cort del Magnànim.

6. RAO 177.1; editat a Cabré 2000b.

Bibliografia

- BADIA, Lola (ed.), 1983: Poesia catalana del segle XIV: edició i estudi del «Cançoneret de Ripoll», Barcelona: Quaderns Crema.
- BASSEGODA PINEDA, Enric, en premsa a: «Fra Bernat Hug de Rocabertí, comanador d'Alfàmbra i de Montsó», *Actes del 13è Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Girona 2003)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BASSEGODA PINEDA, Enric, en premsa b: «Els poetes de l'orde de l'Hospital», *Actes del X Congrés de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval (Alacant 2003)*.
- BONET DONATO, María, 1994: *La orden del Hospital en la Corona de Aragón*, Madrid: CSIC.
- CABRÉ, Miriam (ed.), 2000a: Joan de Vilagut, «Certes dich, pus que la millor», *Repertorio dell'antica letteratura catalana* <www.rialc.unina.it>.
- CABRÉ, Miriam (ed.), 2000b: Guillem Tinter, «Per lo just do que demanau», *Repertorio dell'antica letteratura catalana* <www.rialc.unina.it>.
- CACHO BLECUA, Juan Manuel, 1997: *El gran maestro Juan Fernández de Heredia*, Saragossa: Caja de Ahorros de la Inmaculada.
- NICOLAU D'OLWER, Lluís, 1926: *L'expansió de Catalunya per la Mediterrània oriental*, Barcelona: Barcino.
- PUJOL I CANELLES, Miquel, 2001: *Poesia occitanocatalana de Castelló d'Empúries*, Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos / Patronat Eiximenis.
- RAO = Jordi Parramon, *Repertori mètric de la poesia catalana medieval*, Barcelona: Curial, 1992.
- RIQUER, Martí de, 1984: *Història de la literatura catalana, part antiga*, Barcelona: Ariel.
- SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago, 1973a: *El Compromís de Casp i la noblesa catalana*, Barcelona: Curial.
- SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago, 1973b: *La guerra civil catalana del segle XV*, Barcelona: Edicions 62.

Detall de la finestra de Can Bassas (Castelló d'Empúries, carrer de la Verge).